

hal sem, csupán Magyarország közép-ső harmadát és Irakot tudta megszállni. Viszont a keleti fronton a perzsák sikeresen megvédték Iránt és Azerbajdzsánt, s a nyugati hadszíntéren is megtört a mohamedán offenzíva lendülete a nem éppen „hitvány juhakökből” összetevődő magyar végvári rendszer és Bécs falai alatt. Jelképes, hogy maga Szulejmán is magyar végvár, Szigetvár falai mellett hunyt el 1566-ban, 72 éves korában.

Kudarcait ügyesen tudta leplezni, „mesterien értett ahhoz, hogy sikertelenségét népe előtt olyan győzelemnek tüntesse fel, aminek megtévesztő hatása alatt még napjainkban is töretlen fény övezi hadvezéri nagyságát”. Magyarország megszállására az adott nemzetközi erőviszonyok, a stratégiai egyensúly felborulása készítették, s nem a birodalom növelésének szándéka vagy gazdasági aspektusok. A budai beglerbégység 1559—60-as pénztári naplói szerint a hódoltság évente csak 6—8 millió akce jövedelmet hozott, viszont a 10 328 főnyi állandó zsoldos helyőrség évi illetménye 23 millió akcisére rúgott! Az óriási deficitet, évi

17—18 millió akcét, a gazdag Egyiptom adójából fedezték. „A várak időnkénti felszerelési és karbantartási költségeivel együtt így Szulejmánnak a magyarországi támaszpont fenntartása évi 300 000 aranyába került.”

Könyve utolsó soraiban a szerző így summázta a Szulejmánról alkotott képet: „A lepergett századok során időről időre akadtak olyan kivételes képességű emberek, akiknek történelemformáló erejük volt. Szulejmán nem tartozott ezek közé. Híres történeti személyiség lett mégis, de nem annyira kiváló képességei, mint inkább az adott viszonyok miatt. Legnagyobb győzelme Mohácsnál szinte az ölébe hullott, éppen amikor az európai hatalmi egyensúly felbomlott. Az ekkor kialakult körülmények, tehát a korszak, amelyben született, tette naggyá Szulejmánt.” Káldy-Nagy Gyula Szulejmán kiadványa az oszmán-török birodalom sok katonai és polgári vonatkozású kérdéskomplexumát, s magának Szulejmánnak a személyét is merőben új megvilágításba helyezte.

Mészáros László

KÜLFÖLDI HADTÖRTÉNELMI FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE

Voenno—Isztoricseszki Zsurnal
(Szovjetunió), 1974. 4—6. sz.

A folyóirat második negyedévi számaiban megjelent tanulmányok közül első helyen *A. Radzievszkij*: „A váratlanság tényezőjének biztosítása a támadó hadműveletekben” (4. sz. 12—21. o.) c. munkáját emeljük ki, amelyben a szerző részletesen elemzi a váratlanságot biztosító módozatokat. Ezek: a hadművelet előkészítésének rejtett volta, a főcsapás irányának hozzáértő kiválasztása, a hadművelet előkészítésének és folytatásának gyorsasága és határozottsága, a hadműveleti álcázás sikeres kihasználása.

A Nagy Honvédó Háború támadó hadműveleteinek elemzése azt mutatja, hogy az esetek többségében sikerült elérni hadműveleti és hadászati szinten a váratlanságot. Például a moszkvai csatában a szovjet parancsnokság kihasználta a németeknek azt a téves számítását, hogy képtelenség rövid idő alatt felszámolni a váratlan támadás

következményeit. Titokban vonták össze a tartalékokat, amelyek a Nyugati Front csapataival együtt mentek át elmentáadásba, 38 fasiszta hadosztály szenvedett súlyos vereséget, az ellenséget 100—250 km-rel vetették vissza. A váratlanság jelentőségét hangsúlyozandó, meg kell említenünk, hogy a szovjet hadseregnek csak a légierők, a tüzérség és a gyalogság területén volt enyhe fölénye, az ellenség továbbra is fölényben volt a páncélosokat illetően. A szovjet parancsnokság helyesen alkalmazta a váratlanságot biztosító módszereket: jól választotta meg a csapások irányát, a támadás megkezdésének időpontját, jól használta ki a támadásra alkalmatlannak tűnő időjárási viszonyokat és napszakokat.

A továbbiakban tökéletesítették a hadműveleti álcázás módszereit, az ellenség számára új és szokatlan harc-eljárásokat, az ellenség félrevezetésének módjait. A toropec-holmi hadműveletben (1942. január 9—február 6.)

pl. a főcsapás mellett 100 km széles arcvonalon még elterelő csapást is hajtottak végre. A barvenkovo—lozovajai hadműveletben (1942. január 18—31.) először alkalmazták a rádió-ellentevékenységet, amely a valóságtól eltérő helyen imitálta a csapatok összevonását.

A sikerek mellett azonban akadtak hibák is. Nem mindenütt sikerült biztosítani valamennyi módszer együttes alkalmazását. A toropec—holmi hadműveletben pl. nappal is hajtottak végre meneteket, harcfelderítést csak a támadás szakaszán folytattak. A barvenkovo—lozovajai hadműveletben a rádió-ellentevékenység nem járt teljes sikerrel, mert nem volt összehangolva félrevezető csapatmozgásokkal stb.

A továbbiakban a szerző elemzi a háború későbbi szakaszának fontosabb hadműveleteit és foglalkozik azoknak a nehézségeknek a leküzdésével, amelyek a hadműveletek megnövekedett méreteiből és az országhatárokon kívüli folytatásából adódtak.

A támadó harc egyik speciális területével foglalkozik *B. Ponor*: „Az ellenség nagy hadseregcsoportjainak bekerítése és megsemmisítése a belorusz-szjai hadműveletben” (6. sz. 18—26. o.) c. tanulmánya. A szovjet hadműveleti művészetben új dolog volt három nagy hadseregcsoport bekerítésének előzetes tervezése egy hadművelet keretein belül. A hadműveletben az 1. Balti Front, a 3., 2. és 1. Belorusz Front csapatai, a távolsági bombázók és a Dnyeperi Flottilla hajói vettek részt, de előre kidolgozott szerep jutott a 135 ezer főt számláló belorusz-szjai partizánseregnek is. A hadászati hadművelet első felében a legérdekesebb a vityebszk—orsai, a bobrujszki és a minszki hadművelet volt, amelyekben lényegében megsemmisültek a „Közép” hadseregcsoport főerői.

A támadást június 23-án az 1. Balti és 3. Belorusz Front csapatai kezdték. 25-én a 43. és a 39. hadsereg csapatai nemcsak befejezték vityebszki csoport bekerítését, hanem mindjárt szét is vágták azt két részre. A bekerítésben volt 5 hadosztály és a 3. páncélos hadsereg egyes részei. 26-án a bekerített erők kis részének sikerült hatalmas veszteségek árán kitörni, de hamarosan újra bekerítették és megsemmisítették

őket. A bekerítés három, a megsemmisítés két nap alatt ment végbe a belső arcvonalon folyó harcok szakadatlan láncolatában, miközben a külső arcvonalon határozott ütemben haladt a támadás kifejlesztése.

A bobrujszki csoportosulás megsemmisítését az 1. Belorusz Front jobbszárnyának csapatai végezték. A támadás 24-én reggel indult és 27-én reggel a bekerítés befejeződött. 27-én a légifelderítés csoportosulást jelzett, amelyből kitörési szándéokra lehetett következtetni. 526 repülőgép a csoportosulást összpontosított csapással szétzúzta. 28-án a bekerített több mint 6 hadosztályt megsemmisítették, 29-én pedig megsemmisítették azt az ötezernyi katonát is, akik előző nap kitörték a városból. A bekerítés és megsemmisítés hat nap alatt ment végbe.

Július 3-án reggel a harcokcsizó alakulatok betörték Minszkbe. Ugyanakkor a 3. és 1. Belorusz Front harcokcsi egységei befejezték mintegy 105 ezer, különböző alakulathoz tartozó ember bekerítését. Július 4-én, amikor még nem volt összefüggő belső arcvonal, a szovjet csapatok már Minszktől 50 km-re nyugatra voltak. A bekerítésből július 6-án próbált kitörni az első német csoport, de hamarosan újból bekerítették és megsemmisítették őket.

Ugyanerre a sorsra jutott Müller tábornok csoportja, amely kitörve 70 km-t haladt előre, de 8-án az 50. hadsereg alakulatai ismét bekerítették és rövid harc után megadta magát. Ilyenképpen a bekerített alakulatok megsemmisítése július 8-án befejeződött, de a harcok a szétszórt alakulatokkal még folytatódtak. Felszámolásukkal a 2. Belorusz Front a repülőgépekkel támogatott 49. hadsereget bírta meg, de igen jelentős szerepet kaptak a partizánok is.

A szerző rámutat, hogy a teljesen újszerű feladatsorozat megoldását elősegítette az üldözés gyors üteme, a bekerítés belső és külső mozgékony arcvonalainak egyidejű létrehozása, a szárazföldi csapatok jó légi biztosítása, valamint a partizánokkal való jó együttműködés.

A tanulmány második része a belorusz-szjai támadó hadművelet második szakaszát elemzi.

Egy jelentős hadművelet fontosabb

eseményeit és tapasztalatait ismerteti N. Mironov: „Megerősített körzet áttörése a Karéliei földszoroson” (6. sz. 10—17. o.) c. cikke. A megerősített körzetek elleni támadás egyik kiemelkedő példája a Nagy Honvédő Háború idején a Leningrádi Front támadó hadművelete a Karéliei földszoroson. A szovjet csapatok 11 nap alatt, 1944. június 10-e és 20-a között, teljes hadműveleti mélységben áttörték a megerősített védelmi körzetet és elfoglalták Viborgot.

A körzetet a finnek csaknem három évig építették. Három védelmi övezetből és a viborgi védelmi gyűrűből állt, átlagos mélysége elérte a 100 km-t. Az első védelmi övezet mintegy 80 km széles volt és 5 km mély. Az első övezet első vonalától mintegy 15—25 km-re húzódott a második övezet, 76 km széles, 5 km mély. Ez volt a legjobban megerősített övezet, többek között 1250 vasbeton erődítménnyel és 200 km lövészárokkal. Az első vonal előtt harcokci- és gyalogosakadályok rendszerét építették ki.

A harmadik övezet az egykori Mannerheim vonal volt, mintegy 40—65 km-re a második övezet első vonalától, 106 km szélességben.

A harmadik övezet első vonalától 25 km-re húzódott a viborgi külső védelmi vonal, mögötte pedig a belső vasbeton erődök.

A védelmet erősítették a helyi viszonyok, a bőséges mennyiségben található erdő, tavak, mocsarak, amelyek az utakon kívül rendkívül nehezé tették mindenféle mozgást.

A földszorosot a 3. és 4. hadtest védte, amelyeket a „Karéliei földszoros” nevű hadműveleti csoportban vontak össze. Ez összesen 100 000 embert, 110 páncélost, 960 76 mm-es és annál nagyobb löveget és aknavetőt jelentett. Ebben az irányban tevékenykedett kb. 200 finn repülőgép, valamint a Finnországban és Észak-Norvégiában állomásozó 5. német légiflotta egy része.

A Leningrádi Front a viborgi hadművelethez összpontosított kb. 260 ezer embert, csaknem 7500 löveget, aknavetőt, rakétakilóvót, 628 harckocsit és önjáró löveget, kb. 1000 harci repülőgépet.

Június 9-én 240 löveg részvételével 10 órás előzetes tüzérségi előkészítés zajlott le, 10-én reggel 6 órakor hatalmas erejű tüzérségi előkészítés kezdő-

dött, valamivel később 30 perces légi előkészítés, 2 óra 20 perc múlva a 21. hadsereg három lövészhadteste megkezdte a támadást. A nap végére áttörték az első védelmi övezetet, kb. 15 km-t nyomultak előre és 20 km-re szélesítették a támadás arcvonalt. A következő napon este elérték a második védelmi övezetet, amelyet menetből nem tudtak áttörni.

Június 14-én reggel a 108. és 109. lövészhadtest felőrás tüzérségi és 40 perces légi előkészítés után 2 km mély tűzhenger nyomában megindította támadását és 2—3 km mélyen beekelődött a második védelmi övezetbe. Áttörni csak 15-én sikerült. A résbe befört erők a védelmi övezet mentén hátbatámadták az ellenséget. Az erődítmények leküzdésére rohamcsoportokat és osztagokat hoztak létre.

A Mannerheim vonalat már sikerült menetből áttörni és a szovjet csapatok 19-én elérték Viborgot. Június 20-án kezdődött a hadművelet befejező szakasza. Délben 12 órakor a szovjet csapatok betörték a városba és estig elfoglalták.

A hadművelet mélysége elérte a 130 km-t, 12 km-es napi átlaggal. Ezt a gyors ütemet úgy sikerült elérni, hogy biztosították az erő kifejtést a főirányban az erők átcsoportosításával, valamint azzal, hogy fokozatosan vetették be a front tartalékait. A hadművelet folyamán a döntő helyeken nagy erőösszpontosítást sikerült biztosítani. Pl. az áttörés helyén a 21. hadseregben 1 lövészadosztály 1,4 km arcvonalt foglalt el, és 1 km-es arcvonatra 224 löveg és aknavető, 7 harckocsi és önjáró löveg jutott. A finnek veresége a karéliei hadműveletben előkészítette Finnország kiválását a háborúból. A tanulmány befejező részében a szerző a hadművelet előkészítése idején végzett előkészítő gyakorlatokat, speciális lógyakorlatokat és politikai munkát ismerteti.

Fontos politikai kérdés területén megmutatózó hamisításokkal foglalkozik O. Rzsesevszkij: „A második világháború okai az Egyesült Államok polgári történészeinek értékelése szerint” (4. sz. 39—46. o.) c. tanulmánya.

A polgári történetírásban jelentősen növekszik a második világháború okaival foglalkozó művek száma. Az Egyesült Államok polgári történészeinek tollából megjelent művek többsége két

alapvető célt tűz maga elé: 1., Elködösíteni az imperializmusnak, mint fő háborús bűnösnek szerepét, és ezen az alapon igazolni az Egyesült Államoknak a háborút megelőző években folytatott politikáját. 2., A háború kialakulásának felelősségét „megosztani” Németország és a Szovjetunió között. Ezekhez a törekvésekhez filozófusok, szociológusok igyekeznek megteremteni az ideológiai alapot, amelyet biológiai, antropológiai és pszichológiai „kutatásokkal”, valamint az erőszak idealista elméletével támasztanak alá. T. Ropp pl. a Háború a mai világban c. művében arról ír, hogy bármely háború elsődleges oka maga az ember „verekedési” ösztöne, és szerinte ezt alátámasztják a feltételes reflex terén folyó kutatások. H. Eccles ellentengernagy a Háborús konfliktusok és a filozófia c. művében azt igyekszik bebizonyítani, hogy az „összes társadalmi konfliktusok gyökere az emberi természet alapvonásaiban rejlik”. D. Perkins A külpolitika amerikai megközelítése c. művében a következőképpen veti fel a kérdést: „Létezik-e amerikai imperializmus?” Válaszként arról igyekszik meggyőzni az olvasót, hogy az „imperializmus” fogalmát az „orosz propaganda fogása”, az Egyesült Államok „sohasem volt imperialista ország, és ma sem az”. C. Bolen Az amerikai külpolitika átalakulása c. művében kijelenti, hogy az Egyesült Államoknak „nem voltak gonosz tervei, titkos célkitűzései és nyilvánvalóan nem voltak imperialista politikai törekvései, hanem egyszerűen csak válaszolt a kihívásra”.

A szerző sok hasonló jellegű állásfoglalást ismertet magával a fasizmus-sal kapcsolatban is. A továbbiakban kiragadunk néhány jellemző értékelést most már konkrétan a második világháborúra vonatkozóan. J. Toland a következőket írja: „A baj az volt, hogy mind Amerika, mind pedig Japán gyerekesen viselkedett. Diplomáciailag egyik oldal sem volt érett. És ezek a gyerekek buta háborús játékba kezdtek”. A München c. gyűjteményes kötet szerzőinek többsége ezért a szégyenletes alkuért is megpróbálja a Szovjetuniót felelőssé tenni, azt állítva, hogy a kollektív biztonságaért folytatott harc csupán annak a felforgató tevékenységnek az álcázására szolgált, amelynek célja a világforradalom kibontakoztatása volt.

Itt már nemcsak elméleteket gyártanak: nem riadnak vissza konkrét tények és dátumok meghamisításától sem. K. Eubank nyíltan kijelenti, hogy „Anglia és Franciaország túlságosan régen hordozza már a szegény egész terhét”.

Külön tanulmányt tenne ki az 1939. augusztus 23-i szovjet—német megemlékezési szerződéssel kapcsolatos hamisítványok gyűjteménye. Ebben a kérdésben születtek azonban reális értékelések is. W. Shirer pl. a következőket írja: „Teljesen világos volt, hogy akkor, amikor Németország Lengyelország megláadására készült, Olaszország pedig már benyomult a Balkánra, Franciaország és Anglia nem gondolt komolyan arra, hogy katonai szövetséget kössön a Szovjetunióval Hitler ellen”. A továbbiakban a szerző még számos hamis, de sok reális állásfoglalást is ismertet az említett kérdésekkel kapcsolatban. (Lengyel István)

Vojnoistorijski Glasnik (Jugoszlávia), 1973. 1. sz.

Uros Kostić: „Kelet-Lika felszabadítása 1945 márciusában” (7—29. o.) 1944 végére és 1945 elejére Jugoszlávia összefüggő területei szabadultak fel, így a Nemzeti Felszabadító Hadsereg fő erői valamint Jugoszlávia partizánosztagai (NOV és POJ) szilárd stratégiai háttérrel rendelkeztek és minden feltétel megvolt modern hadsereggé való szervezésükre. Az 1., 2. és 3. hadsereget 1945. január 1-én alakították meg, majd röviddel ezután a 4. hadsereget is, míg a NOV és a POJ Főparancsnokságát a Jugoszláv Hadsereg (JA) Főparancsnokságává szervezték.

Jugoszlávia többi részének végleges felszabadításához az utolsó offenzívára felkészülve, a Jugoszláv Hadsereg azt a feladatot kapta a Legfelső Parancsnoktól, hogy szabadítsa fel a teljes etnikai területet, beleértve Isztriát, a szlovén tengerpartot és Karinhiát, valamint zárja körül és kényszerítse megadásra, vagy semmisítse meg a megszállók és csatlósai fő erőit. A Jugoszláv Hadsereg e műveletekkel kapcsolatot létesített a Vörös Hadsereg bal szárnya és az angol—amerikai erők jobbszárnya között.

A 4. Hadseregnek az volt a feladata, hogy szétverje az ellenséget az Una folyó felső folyása és az Adriai-tenger között, majd a Socához vonuljon Likán, a horvát tengerparton, Gorski

Kotaron és Istrián át. E feladatot két hadművelettel, a Lika — tengerparti és a Rijeka — Triesti hadművelettel hajtották végre. Március 20—28-a között a 4. Hadsereg egységei heves harcokban felszabadították Kelet-Likát és Bihacot.

Ivan Antonovski: „A Jugoszláv Nemzeti Felszabadító Hadsereg 4. hadtestének harctevékenysége Banija, Kordun és Cazin térségében a drvari hadművelet folyamán. (A »Sah« (Sakk) hadművelet 1944. május 22—30. között.)” (3—52. o.)

A Jugoszláv Nemzeti Felszabadító Hadsereg és a partizánosztatok 1944. évi kora tavaszi jugoszláviai offenzívái arra kényszerítették a német megszállókat és csatlósait, hogy heves harcokat vívjanak olyan fontos területek és központok védelméért, melyeknek akkor nagy jelentősége volt a német erők Jugoszlávia területén való tartásához.

A németek 1944 tavaszán előkészítették a 4. Hadsereg elleni támadást Zágráb közelében. E művelet a „Schach” fedőnevet kapta. A támadás május 22-én indult meg. A szerző a hadműveletek részletes ismertetése után megállapítja, hogy a németeknek mindössze néhány falut sikerült csak elfoglalni. A 4. Hadsereget nem tudták körülgárni és megsemmisíteni, később megerősödve támadásba ment át és nagy veszteségeket okozott a németeknek.

Stanko Petelin: „A Nemzeti Felszabadító Hadsereg és a partizánosztatok kapcsolatai Szlovéniában” (55—74. o.) A Nemzeti Felszabadító Mozgalom Szlovéniában nagyon nehéz körülmények között fejlődött, jórészt Szlovénia földrajzi-stratégiai helyzete és a megszállók részére való fontossága miatt. Az egyes német harctereket, különösen az olaszországi harcteret a német hátországgal összekötő útvonalak Szlovénián át vezettek a második világháborúban. A megszállók kényszerítve voltak, hogy számos erős helyőrséggel biztosítsák az összekötő utakat. A németek az utak és csomópontok passzív védelmén kívül gyakran támadásokat is intéztek a szlovéniai Nemzeti Felszabadító Hadsereg és a lakosság ellen, e támadások azonban kudarcot vallottak a néptömegek és a Nemzeti Felszabadító Mozgalom szoros kapcsolata következtében.

A Szlovén Nemzeti Felszabadító Mozgalom egyik legfontosabb jellegzetességét e kapcsolatoknak a rendszere jelentette, amely nemcsak a NOV és a POS egységeinek a vezetését szolgálta, hanem az egész Szlovénia területén való együttműködést és irányítást is. Ehhez kitűnő hírszolgálatot szerveztek, vonalak és állomások hálózatával. A beérkező híryanag révén minden falu, sőt majdnem minden harcos kapcsolatban volt a vezetéssel és jó tájékoztatást kapott. A német propaganda így hatástalan maradt a nép körében.

A szlovéniai partizánosztatokat mind technikai, mind szervezési téren sok eredeti megoldás jellemezte. A partizánok által készített rádiók és telefonközpontok sikeresen működtek. A technikai megoldásoknál még fontosabbak voltak a szervezési megoldások, főleg a futár-kapcsolatok terén.

Dragoljub Zivojinović: „Theodore Roosevelt és az Egyesült Államok politikája Délkelet-Európában 1917—1918-ban” (79—98. o.)

Theodore Roosevelt személye nagy érdeklődést váltott ki az Egyesült Államok határain túl is, mivel az első világháború folyamán a nemzetközi eseményekre fordította tevékenysége jelentős részét.

Roosevelt nagy figyelmet tanúsított a délkelet-európai események iránt. A sajtóban megjelent számos cikke, beszéde és nyilatkozata elősegítette az USA európai hivatalos politikájának teljesebb meghatározását és bizonyos balkáni problémák megoldását.

Roosevelt kritizálta Wilson elnököt és azt kívánta, hogy az USA jobban kapcsolódjon be a délkelet-európai eseményekbe. Felszólította a kongresszust, hogy üzenjen hadat az Osztrák—Magyar Monarchiának, Törökországnak és Bulgáriának. Úgy vélte, hogy az Egyesült Államoknak részt kell venni ezen országok ellen a háborúban.

Roosevelt biztosra vette, hogy a jövőben Németország jelenti majd a legnagyobb veszélyt az USA szempontjából, különösen az Atlanti-óceán feletti hatalomért folyó harcban. Úgy gondolta, hogy Németországot a lehető leghamarabb teljesen le kell verni. Ugyanez vonatkozott Németország szövetségeseire, az Osztrák—Magyar Monarchiára, Törökországra, és Bulgáriára is. Roosevelt hangoztatta, hogy ezek az államok korrupt és reakciós, autokrata

rezsimit képviselnek, megakadályozzák az alávett nemzetek és nemzeti csoportok politikai, társadalmi és gazdasági emancipációját. Az Osztrák—Magyar Monarchia, Törökország és Bulgária Németország politikai fegyverét jelentette és rabságot a jugoszlávok, csehek, lengyelek, románok, olaszok, örmények, kurdok és más népek számára. Rooseveltt délkelet-európai álláspontjának alapja a pragmatizmus és az idealizmus volt.

Roosevelt kritikája az USA Politikájáról jogos volt, mivel határozottabb és sokoldalúbb politikát javasolt az Egyesült Államok vezetése részére Európa e térségében.

Dorde Stanković: „Külföldi önkéntesek Szerbia háborújában 1914-ben” (117—131. o.) Az Osztrák—Magyar Monarchia 1914. július 28-án Szerbia ellen intézett támadása mély hatást váltott ki az európai közvéleményben és felkeltette az érdeklődést a legtöbb európai államban Szerbia sorsa iránt. Már 1914-ben nagyon sok külföldi önkéntes sietett Szerbia megsegítésére. A háború első napjaiban a szerb kormányzat még nem volt felkészülve az összes külföldi önkéntes fogadására, de augusztus első felében, miután a két ellenséges tábor világosan elhatárolódott, határozatot hoztak minden önkéntes fogadására. 1914-ben és 1915 első felében mintegy 600 önkéntes jelentkezett Szerbia diplomáciai képviseleteinél 10 országban, és 800-nál többen jelentkeztek különböző jótékonyági szervezeteknél és a Vöröskeresztnél. Az önkéntesek szervezésének, összegyűjtésének és szállításának a költségét a szerb kormányzat viselte.

Néhány kisebb közlemény, könyvismertetés és két bibliográfia teszi gazdagabbá a folyóirat e számát is. (Vinczei István)

Wojskowy Przegląd Historyczny (Lengyelország) 1974. 1. sz.

Kazimierz Sobczak: „Az 1. Kosciuszko-gyaloghadosztály a berlini csatában, 1945. április 30—május 2.” (34—85. o.) Ismerteti a 1945. április végi harcászati-hadműveleti helyzetet Berlinnél és az 1. lengyel gyaloghadosztály harci bevetésének általános körülményeit. Átcsoportosítás után a Berlin északi kerületében, Hermsdorfban folytatott utcai harcok vezetését, az orosz egységekkel való együttműködést részletezi,

vázolva az általános roham koncentrációját a berlini Állatkert körül s az utolsó ellenséges csoportosulás végső felszámolását Berlinben.

József Garas: „A sztálingrádi győzelem hatása a lengyel társadalomra és ellenállási mozgalomra”. (86—95. o.) A németek sztálingrádi veresége után a frontról érkezett levelek és hírek a lakosság körében örömet és elszántságot ébresztettek. A Lengyel Munkaspárt különböző röplapokkal, sokirányú propagandamunkával igyekezett a győzelem jelentőségét kihasználva a lakosságot a megszállók elleni harcba bevonní. Erőfeszítései nyomán az ellenállási mozgalom gyorsan erősödött.

Tadeusz Rawski: „Belgium és a német imperializmus agressziós törekvései” 1—2. rész. (1973. 4. sz. 125—152., és 1974. 1. sz. 96—119. o.) Belgium két ízben, 1914-ben és 1940-ben került többéves német megszállás alá. Mindkét esetben a felvonulási terep szerepét töltötte be, ugyanis rajta keresztül vezetett a legrövidebb út Párizs felé és a La Manche csatorna kikötői felé.

A problémakör komplex vizsgálatánál figyelembe kell venni Belgium politikáját is. Bár egyedül képtelen lett volna megállítani a német felvonulást, jelentős védelmi potenciáljától, diplomáciájától és katonapolitikájától sok függött, annál is inkább, mivel a német imperializmus törekvései ellen a szomszédos országoknak mindig is együttesen kellett fellépniük. A belga politikusok ezzel nem voltak tisztában.

Az első világháború előtt a belga burzsoázia teljesen elhanyagolta az ország védelmét, nem értette meg, hogy a katonai koalíciót előre meg kell tervezni. Ezáltal mintegy felkínálta országát a német imperialistáknak, ami végül a vereségek egész sorát eredményezte. Belgium ugyanis úgy lépett be a háborúba, hogy a segítségére jöhető államokkal nem volt kidolgozott együttműködési terve. A belga semlegességi politika súlyos következményekkel járt. A francia és angol seregek korábbi bevonulása a front gyorsabb stabilizációját eredményezhette volna és elkerülhető lett volna Belgium nagyobb részének és Franciaország északi részének tartós megszállása.

1918 után Belgium nem folytatta korábbi politikáját, 1920-ban Franciaországgal katonai szerződést kötött „egy német agresszió esetére”. A 20-as, 30-as

évek belga katonapolitikáját, a katonai költségvetéseket, a franciákkal közös erődítések építését, Brüsszel védelmének megszervezését, a német militarizmus elleni felkészülés politikáját és koncepcióit ismerteti 1940-ig.

Stanislaw Zawadzki: „A Lengyel Néphadsereg légvédelmi tüzérségének szervezési és harci erőfeszítései, 1943—45-ben” (120—160. o.) Mozgósítási és szervezési erőfeszítések 1943 májusától, felszerelési nehézségek — részletes táblázatokkal az 1944/45. évi személyi és anyagi állományról. A légvédelmi tüzérség harci tevékenységének lehetőségeit, eredményeit, a személyi és felszerelési veszteségek adatait közli, harcászati-hadművelési elemzését adva a légvédelmi tüzérség alkalmazásának a hitlerista Németország leigázásáért folytatott harcokban.

Jerzy Bordzilowski: „A háborúnak vége, a harc folyik tovább” 2. rész. (161—192. o.) A háború befejezése után a hadsereg előtt álló fontos feladat az aknátlantítás volt. Elsődleges védelmi funkció volt ez; az élet, az újjáépítés megindulásának alapfeltétele. Az 1946—47. évi akcióra emlékezik vissza, számszerű adatokat közöl a felszedett és hatástalanított aknákról és löszerekről, az elszenvedett személyi veszteségekről, a műszakiak egyéb pontonhídépítési munkáit is ismertette.

Igor Blagowieszcanski: „A Lengyel Hadsereg tüzérsége 1918—1939 között” 1. rész (258—295. o.) A lengyel tüzérség fejlődésének rövid vázlatát adja 1831-től, majd az első világháború után kiépített francia kapcsolatok hatását ismerteti a két háború közötti időszak lengyel tüzérségének szervezési és felszerelési adataiban. Az 1936-ban indult korszerűsítési program eredményeként az 1939. évi állapotot részletezi, a tüzérség motorizációját elmaradottnak nyilvánítva.

Tadeusz Nowak: „A haditechnika hatása más technikai ágak fejlődésére Lengyelországban a XIX. század végéig” (296—307. o.) Áttekinti a témával foglalkozó eddig megjelent munkákat s megállapítja, hogy a **haditechnika** ösztönző hatását sok területen nyomon lehet követni, így a földmérés és kartográfia területén, az erődítések és egyéb építmények, az utak, szállítási lehetőségek feltételeinek kialakításánál, a bányászat, kohászat és vegyészeti fejlődésében, főként pedig a szakemberek

kiképzésénél, a különböző katonai iskolákon. Megismerteti a haditechnika története kutatásának jelenlegi helyzetével, a problémákkal és követelményekkel.

Eseménykrónika. könyvismertetések és gazdag második világháborús bibliográfia zárja a számot. (Windisch Aladárné).

Militärgeschichte (Német Demokratikus Köztársaság), 1974. 3. sz.

V. G. Gavrilov „A szovjet haderők internacionalista jellege” (261—270. o.) A szovjet társadalom internacionalista jellege tükröződik a fegyveres erők összetételében is, mely megtestesíti a nemzetek és népek szilárd testvéri szövetségét. Ez az internacionalista jelleg az októberi forradalom utáni nehéz történelmi helyzetben alakult ki, amikor a belső és külső ellenforradalmi erőkkel folytatott élethalálharcban megszületett az új típusú hadsereg.

A szovjet hadsereg elsődleges feladata az ország védelme volt, de igazságos harcában támogatta a világ minden országának proletariátusát a tőke elleni harcában és felszabadító küzdelmében. Ezt a feladatot Lenin jelölte meg.

A szovjet hadsereg soraiban és tisztikarában megtalálhatók valamennyi nemzetiség katonái és már megalakulásától kezdve a legtöbb európai állam forradalmár katonái is felsorakoztak.

A legnagyobb próbatételt a második világháborúban állta ki a haderő, amikor megsemmisítette a veszélyes betolakodót, közben teljesítette internacionalista misszióját a közép- és kelet-európai népek felszabadításával.

Politikai és katonai szempontból a szovjet hadsereg a világ legerősebb fegyveres ereje. Feladata ma a szovjet határok védelme mellett minden olyan küzdelem támogatása, amely szabadságért, demokratikus átalakításért, haladásért és a békéért folyik.

Edgar Droehler: „Katonai problémák a Komintern VI. kongresszusán” (271—282. o.) Az 1928-ban Moszkvában tartott kongresszus sajátos történelmi helyzetben ült össze. Jellemzője az imperialista hatalmak közötti ellentétek kiéleződése, mely fokozta a Szovjetunió elleni agresszív veszélyét. A békés egymás mellett élés időszaka lejárt, az osztályharc minden nagyobb kapitalista államban fokozódott. A fasiszmus elleni harc szükségessége hozta össze a vi-

lág kommunista vezetőit, akik e kongresszuson kidolgozták a kommunisták feladatait, megvitatták Leninnek a háborúra vonatkozó definícióit és állást foglaltak az igazságos fegyveres harc mellett, ha az imperialisták mégis ki-robbantanák a világháborút. Kidolgozták a harc különféle formáit is, és hangsúlyozták a hadsereg forradalmasítását, a társadalom minden olyan tagjának mozgósítását, mely kész fegyveresen is sikraszállni a haladásért.

A Komintern VI. kongresszusának határozatai hosszú időre megszabták a világ proletariátusának feladatait.

Horst Rennhack: „Az imperializmus által kiváltott és vezetett katonai konfliktusok 1945—1973 között” (283—294. o.) Az imperialista globális stratégia keretében az Egyesült Államok és más NATO-tagállamok helyi konfliktusokat robbantottak ki egyrészt a Varsói Szerződés államai, másrészt a függetlenségükért küzdő harmadik világ országai ellen. Céljük az, hogy a neokolonializmus minden módszerét felhasználva megbontsák vagy aláaknázzák a haladó erők egységét. Igen veszélyesek, mert magukban hordozzák a világméretű konfliktusok csíráját. Sajátosságuk:

1. A helyi háborúkat többször kisebb függő országok robbantották ki, amelyek mögött az USA állt (Dél-Korea 1950.)

2. A lokális háborúkat a nagyhatalmak helyett kisebb államok vezették (Izrael támadása az arab országok ellen 1973—74.)

3. Ellenforradalmi puccsok voltak az agresszió kiváltói (Laosz 1963—64.)

4. A helyi forradalmi erők hősies védelmi harca megnehezítette az agresszió helyzetét, elhúzódo háború alakult ki (Cipruson 4 év, Algériában 8 év, Vietnamban a francia agresszió 9, az amerikai 18 évig tartott).

5. A hadszintér „korlátozott” volta elkeseredett ellenállás esetén erőteljesen kibővült, felhasználásra kerültek a hagyományos fegyverek mellett a legújabb haditechnikai eszközök is.

6. A támadó agresszorok mindig eszköz- és erőfölénnyel rendelkeztek, de a hazafias erők erkölcsi-politikai fölénye és az ellenállás új módszerei demoralizálták, sőt sok esetben megverték a túlerőben levő ellenséget.

7. A legbiztosabb vereség ott érte

az imperialista agresszort, ahol marxista—leninista párt állott a hazafias erők élén.

8. Az agressziót folytató ország haladó, békeszeretői erői és az egész világ közvéleménye támogatták az igazságos elhárító harcot.

A szerző 4 tabellán szemlélteti az Egyesült Államok, Franciaország és Portugália katonai agresszióit 1945-től 1973-ig. Jelentősen hozzájárult a megtámadott országok győzelméhez a Szovjetunió és szocialista országok aktív támogatása.

Herbert Frister: „A német hadifoglyok demokratikus átnevelése Jugoszláviában” (295—305. o.) A második világháború folyamán a jugoszláv hadsereg és partizánalakulatok számos hadifoglyot ejtettek. Egy részük elnyerte méltó büntetését, jelentős számban azonban részt vehettek a lerombolt ország újjáépítésében. A JKP kezdeményezésére és a német antifasiszták támogatásával felvilágosító tevékenység kezdődött a német hadifoglyok között.

A német hadifoglyok demokratikus átnevelését a Szabad Németország Nemzeti Bizottsága irányította, amely a jugoszláv belügyminisztérium fennhatósága alá tartozott. Irodalmat, sajtótermékeket, napilapokat bocsátottak a hadifoglyok rendelkezésére, amelyek jugoszláv nyomdákban készültek. Így értesültek a hadifoglyok a politikai élet és az újjáépítés legfontosabb eredményeiről.

Az átnevelés igen eredményes volt. A náci propaganda által elvakított fiatal katonák és tiszték hamarosan megértették a való tényeket és bekapcsolódtak a munkába. Részt vehettek a tábor kulturális életében, művészi alkotómunkára is nyílt lehetőség. A vándorkiállítások fotókat, grafikákat, rajzokat, faragványokat tartalmaztak és népszerűsítették a hadifoglymunkát.

A szerző, aki szintén részt vállalt a hadifoglyok átnevelési munkájából, élményeit, tapasztalatait írta le cikkében.

A. Charisius—G. Förster—H. Otto—K. Schmiedel: „A német militarizmus eredete és fejlődése. Problémák a kutatás és ábrázolás terén” (306—313. o.) A militarizmus megjelenési formái eltérnek a klasszikus korszak hagyományos formáitól. Legfőbb jellemzője a

tömegek felé való demokratikus színezet hangsúlyozása, hogy veszélyességéről elterelje a figyelmet.

Ezt a leszűkített militarizmus-képet elsősorban a nyugatnémet hadtörténetírás publikálja, de nem bizonyul elég rugalmasnak ahhoz, hogy a jelen bizonyultabb helyzetét is megnyugtatóan magyarázza. A marxista történetírás feladata, hogy fokozottabb figyelemmel forduljon e kérdések felé, mert a militarizmus agresszivitása és ezáltal veszélyessége egyre nő napjainkban.

Az NDK hadtörténetírása csak nagyobb lélegzetű, átfogóbb képet vázolt eddig az imperializmus—agresszivitás—militarizmus—háború kérdéseinek összefüggéseiről és nem vizsgálta az imperializmus belpolitikai funkcióját. Az eddigi jelentős részeredményeket tovább kell fejleszteni. A klasszikusok definícióit és megállapításait kell elsősorban figyelembe venni és továbbfejleszteni. Mivel elég sok nyugatnémet polgári jellegű feldolgozás áll rendelkezésre, ajánlatos lenne vita formájában e fonalat felvenni. A szempontok lehetnek: a militarizmus népellenes és társadalomellenes szerepe a mai Nyugat-Németországban; a hadsereg és a NATO kapcsolata; a militarizmus osztályjellege, funkciója, kihatásai bel- és külpolitikai téren, fokozatai, specifikumai stb.

K. Schmiedel „A porosz militarizmus fejlődésvonala a XIX. században” (313—320. o.) A porosz junker-nagyburoszó imperializmus együtt fejlődött a társadalomban és a hadügyben végbe menő polgári átalakulással. Ez a fejlődés igen ellentmondásos, tehát alapos elemzést igényel. A kapitalizmus „porosz” útja a legreakciósabb elemeket és szellemet hagyta meg a hadseregben, nem oldódott meg a haladó pol-

gári tartalom és reakciós formák közötti ellentét.

Jellemző: a militarizmus belpolitikai funkciója és szerepe az elsődleges és hangsúlyozottabb, a hadsereg még viszonylag gyenge. Az 1848-as forradalmak felgyorsították a kapitalizmus kialakulását. Az 1848—67-ig terjedő időszak „kapitalista imperializmusnak” nevezhető. A fejlődés szempontjából döntő fontosságúak a 60-as évek, amikor a német—porosz háborúk felülről biztosították a polgári átalakulás teljes győzelmét.

A junker- és polgári érdekek ellentmondásosan érvényesültek, de a hadsereg fejlesztése mindkettőnek érdekében állt. 1871 után a militarizmus teljes erejében kibontakozott. Az eddigi feldolgozások sok kérdést nem érintettek még, így pl. a Német Birodalom szövetséges- és annexió-politikája, a reakciós katonai klikk előretörése és önállósulási tendenciái, vitája a parlamenttel, majd győzelme, még kutatást igényelnek. A századfordulóra kialakult imperializmus Schlieffen vezérkari főnök villámháborús stratégiájához vezetett.

W. Salomon: „Josef Römer, a császári tiszt és a forradalom katonája” (321—331. o.). A katonai hagyományokat feldolgozó fejezet az első világháborúban szolgáló tisztről emlékezik meg, akit az igazságtalan vérontás a forradalom, majd a proletariátus oldalára állított. A fasizmus előretörése idején érett harcos kommunistává, s aki a második világháborúban az antifasiszta ellenállás kiváló harcosa volt. 1944-ben a fasiszta bíróság halálra ítélte.

A hadtörténeti irodalom bibliográfiáján kívül válogatott bibliográfiát közöl a füzet a militarizmus történetéből. (Rákóczi Katalin)